

університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування ключової компетентності «уміння вчитися впродовж життя» у молодших школярів на уроках математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KINDEI Lesya Grigorivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education Methods of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of grammar of modern Ukrainian language, current

problems of methods of teaching Ukrainian language in primary school.

NIKITINA Olena Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education Methods of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Circle of scientific interests: formation of key competence «lifelong learning ability» in junior high school students in mathematics lessons.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2021 р.

УДК 364.044.

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-116-119

КОЛОДІЙЧУК Юлія Вікторівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету «Одеська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5938-8685>

e-mail: ylala_v@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. За останні роки в Україні відбувається істотна зміна відношення суспільства до дітей з проблемами здоров'я, особливо тих, які мають порушення аутичного спектру і відрізняються особливістю сприйняття навколишнього світу, вразливістю душі, специфікою комунікації і взаємодії. Приходить розуміння, що кожній дитині з таким діагнозом необхідно створювати сприятливі умови для її розвитку, навчання, виховання, соціалізації, інтеграції, реабілітації, абілітації, психологічної і педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб і здібностей. Водночас навчання дітей, які мають порушення аутичного спектру є обмеженим в Україні у зв'язку з відсутністю адекватної психолого-педагогічної діагностики порушень розвитку і, відповідно, технологій належного корекційного впливу, відсутності (особливо в сільській місцевості) інклюзивно-ресурсних та корекційно-реабілітаційних центрів для таких дітей.

Особливої уваги, підтримки і захисту потребують члени родини, які виховують дітей з порушенням аутичного спектру, адже саме вони несуть відповідальність за них упродовж життя. Відтак, одне з найважливіших завдань фахівця із соціальної роботи – забезпечити отримання ними гарантованих державою соціальних послуг, пільг, субсидій та інших видів соціальної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями проведено чимало досліджень з різноманітних аспектів соціальної роботи з дітьми, які мають порушення аутичного спектру (Д. Вегінська, О. Лещук, К. Островська, Л. Темофєєва, Ю. Федірчик, І. Чухрій). Зокрема, проаналізовано правове становище осіб (батьків, опікунів, усиновителів), які здійснюють догляд за дитиною з порушенням аутичного спектру (Р. Неминдзя, Г. Осітровська, Д. Колотуха); особливості розвитку, навчання і виховання таких дітей (О. Доленко, А. Душка, К. Лебединська, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, Д. Шульженко); соціальні проблеми сімей, які виховують дітей зазначеної категорії (В. Кутішевська, О. Мандзюк, Л. Туктамишева); труднощі соціалізації та адаптації дітей з порушенням аутичного спектру (Е. Черевко, Б. Яковецька) та інші.

Метою статті є розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення роботи соціального працівника з сім'ями, які виховують дітей з порушенням аутичного спектру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна робота з дітьми, які мають порушення аутичного спектру – це специфічна професійна діяльність із забезпечення дітей та їх найближчого оточення можливостями брати участь у соціальному житті та проведення для цього відповідних інституційних змін на всіх

суспільних рівнях [5, с. 60]. Відтак, головною метою соціальної роботи з дітьми, які мають порушення аутичного спектру є налагодження позитивних соціальних стосунків із сім'єю та однолітками, сприяння в набутті ними комунікативних навичок взаємодії і загального розуміння того, як жити у світі соціальних стосунків.

Організація соціальної роботи з дітьми, які мають порушення аутичного спектру потребує проведення таких необхідних заходів:

- розробка та затвердження тематичного плану програми індивідуальної корекційно-розвивальної роботи;
- оформлення індивідуальної картки соціально-психологічного діагностування;
- створення банку даних дітей відповідно до особливостей розвитку та наявних порушень;
- складання соціального паспорта сім'ї в якій виховується дитина;
- розробка рекомендацій для батьків, які виховують дитину з порушенням аутичного спектру [3, с. 27].

Перший етап роботи соціального працівника з дитиною, яка має порушення аутичного спектру розпочинається з первинної соціальної діагностики аналізу особливостей розвитку дитини. Діагностика складається з виявлення компенсаторних утворень і захисних форм поведінки; фіксації первинних і вторинних розладів; дослідження загальної невідповідності рівня психічного розвитку віку дитини; кваліфікованого аналізу особливостей онтогенезу дитини, його окремих складових – пізнавальної сфери, емоційно-особистісного розвитку, як до проявів захворювання, так і після їх появи. Щодо другого етапу, то він полягає у визначенні найближчого оточення дитини та його ролі стосовно цілісного процесу її психічного розвитку; вивчення емоційно-мотиваційних особливостей батьків; виявленні компетентності батьків щодо хвороби та різних станів дитини, здатності до рефлексії власної стратегії виховання, емпатійного, безоцінкового прийняття дитини [1].

Формами соціальної роботи з дітьми, які мають порушення аутичного спектра та їх сім'ями є: групова, сімейна, індивідуальна робота; консультації, лекції, семінари щодо індивідуальних особливостей дитини та оптимальних умов її розвитку; підготовка та проведення соціальних заходів; організація та ведення груп спілкування і взаємодопомоги батьків, які виховують таких дітей.

На основі теоретичних засад дослідження особливостей роботи соціального працівника з дітьми, які мають

порушення аутичного спектру та аналізу досвіду соціальної роботи з зазначеною категорією дітей в умовах корекційно-реабілітаційного центру, вважаємо необхідним дати наступні методичні рекомендації для соціального працівника щодо роботи з такими дітьми:

– *акцентуація на цінності особливого внутрішнього світу дитини* (соціальному працівнику при первинному діагностуванні особистості дитини, яка має порушення аутичного спектру та подальшій взаємодії з нею потрібно зосереджувати увагу не лише на інтелектуальні і фізичні можливості до психологічної, педагогічної корекції, соціальної реабілітації, абілітації тощо, але й на вразливість її душі, інтереси, захоплення, уподобання, специфіку сприйняття навколишнього світу і відповідно, застосовувати особистісно-орієнтований підхід у спілкуванні з нею);

– *соціалізація та розширення соціальних контактів дитини* (соціальної працівник під час роботи з дитиною, яка має порушення аутичного спектру повинен формувати її комунікативні вміння і мовленнєву комунікацію, спонукати до ініціювання нових контактів, учити підтримувати діалог, вести бесіду, виховувати потребу в спілкуванні з однолітками, допомагати в подоланні соціальних бар'єрів);

– *створення соціально-педагогічних умов, які сприятимуть розвитку і навчанню дитини* (враховуючи недостатню кількість (а в сільській місцевості відсутність) інклюзивно-ресурсних центрів або інклюзивних класів у загальноосвітніх навчальних закладах за місцем проживання, соціальному працівнику необхідно допомогти батькам, які виховують дитину з порушенням аутичного спектру в організації надомного навчання; сприяти участі таких дітей в недільних школах, гуртках, секціях з урахуванням психологічних і фізичних можливостей; залучати батьків хворих дітей до всеукраїнських і міжнародних науково-просвітницьких програм, тренінгових занять, конференцій, вебінарів, лекторіїв тощо);

– *моніторинг результативності психологічної/педагогічної корекції, соціальної реабілітації, інтеграції, адаптації дитини з порушенням аутичного спектру із застосуванням різних методів* (соціальному працівнику задля аналізу результативності проведених заходів з дитиною, яка має порушення аутичного спектру та їх подальшого прогнозування пропонується здійснювати систематичний моніторинг із застосуванням наступних методів: дидактичного – аналіз педагогічних методик,

які застосовуються під час навчально-виховного процесу дитини з порушенням аутичного спектру; виховного – визначення ефективності виховного процесу, системи взаємостосунків його учасників (батьків, вчителів, корекційних / соціальних педагогів і дитини); психологічного – спостереження за психологічною атмосферою колективно-групових взаємовідносин в які включена дитина; медичного – відстеження динаміки стану здоров'я дитини; соціального – контроль і сприяння в отриманні сім'єю, яка виховує дитину з порушенням аутичного спектру гарантованих державою соціальних послуг, різних видів допомоги, її підтримки і захисту.

– надання консультативних послуг правового характеру (соціальний працівник повинен проводити консультації, під час яких інформувати членів родини, які виховують дитину з порушенням аутичного спектру про їхню можливість отримати гарантовану державою допомогу в різноманітних соціальних службах, медичних закладах, реабілітаційних центрах тощо; повідомляти про зміни в законодавстві, що регулює правове забезпечення таких категорій населення; ознайомлювати батьків із соціальними послугами та мотивувати до звернення у відповідні соціальні органи задля їх отримання).

Слід зазначити, що батьки, які виховують дітей-інвалідів майже увесь час приділяють догляду за ними, їх реабілітації, розвитку, навчанню, вихованню, а тому часто відчують нестачу інформації стосовно важливих питань, таких як-от: «Які соціальні виплати (субсидії, пільги, пенсія) передбачені для осіб з інвалідністю та членам родини, які їх доглядають?», «В які державні або громадські організації, центри, установи, що проводять корекцію і реабілітацію дітей, які мають порушення аутичного спектру можна звернутися?», «Який пакет документів потрібно підготувати для оформлення постійного догляду з відповідними соціальними виплатами на догляд за дитиною-інвалідом?» тощо. Брак інформації відчувається батьками з перших тижнів народження хворої дитини. Не існує визначеного порядку інформування батьків дитини, яка народилася з порушеннями розвитку, про їх права і можливості отримання допомоги від держави і громадських організацій ще на етапі встановлення діагнозу. Перші контакти сімей відбуваються з працівниками медичних закладів, а вони не зобов'язані надавати інформацію про соціально-правовий захист та підтримку сімей і, переважно, не володіють

нею в повному обсязі, а відтак цю функцію повинен виконувати фахівець із соціальної роботи.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Багатоаспектна сутність соціальної роботи з дітьми, які мають порушення аутичного спектру, а також специфічність їх психологічного розвитку з різними проявами відхилень в поведінці, свідчить про важливість та необхідність у ЗВО проведення високоєфективної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з такою складною і надвразливою категорією клієнтів. Особливої уваги соціального працівника заслуговують сім'ї, які виховують дітей з порушенням аутичного спектру, адже вони зіштовхуються з великою кількістю проблем пов'язаних із соціальною допомогою, психолого-педагогічною корекцією, соціальною реабілітацією, соціальною адаптацією, соціальним захистом, вирішення яких, потребує професійної допомоги висококваліфікованого фахівця із соціальної роботи. Врахування соціальним працівником запропонованих методичних рекомендацій щодо вдосконалення соціальної роботи з сім'ями, які виховують дітей з порушенням аутичного спектру не лише покращить якість надання ним соціальних послуг, але й підвищить рівень добробуту суспільства загалом.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Душка А. Л. Дитина з розладами аутистичного спектра / А. Л. Душка. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 32 с.
2. Островська К., Химко М., Кудрявцева Ю. / Особливості абілітації дітей з аутизмом та їх родин // К. Островська, М. Химко, Ю. Кудрявцева. Вид. «Триада плюс». Львів. 2007. 44 с.
3. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. / Т. В. Скрипник. К. : Гнозис, 2013. 60 с.
4. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник / за редакцією В. І. Бондаря. Л: Альма-матер, 2003. 436 с.
5. Чухрій І. В. Особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів у ставленні до дітей та її психокорекція: дис. ...канд. псих. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Інна Володимирівна Чухрій. 2013. 263 с.

REFERENCES

1. Dushka, A. L. (2018). *Ditina z rozladami autistichnogo spectra*. [Children with autism spectrum disorders], Harkiv.
2. Ostrovska, K., Himko, M., Kudryavceva, Yu. (2007). *Osoblivosti abilitaciyi ditej z autizmom ta yih rodin*. [Features of habilitation of children with autism and their families]. Lviv.

3. Skripnik, T. V. (2013). *Standarti psihologo-pedagogichnoyi dopomogi dityam z rozladami autichnogo spectra*. [Standards of psychological and pedagogical assistance to children with autism spectrum disorders]. Kiev.

4. *Specialna pedagogika: ponyatijno-terminologichnij slovník*. (2003). [Special pedagogy: conceptual and terminological dictionary]. Lviv.

5. Chuhrij, I. V. (2013). *Osoblivosti socialno-psihologichnoyi dezadaptovanosti materiv u stavlenni do ditej ta yiyi psihokorekciya*. [Features of social and psychological maladaptation of mothers in relation to children and its psychocorrection]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА
КОЛОДІЙЧУК Юлія Вікторівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Державного університету «Одеська політехніка».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх соціальних працівників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOLODIYCHUK Yuliia Viktorivna – candidate of Pedagogical Sciences, docent of the Department of Psychology and Social Work, State university «Odessa polytechnic».

Circle of scientific interests: professional training of future social workers.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2021 р.

УДК 373.2.(091)(477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-119-123

КОСТЕНКО Лариса Давидівна – кандидат педагогічних наук, начальник Управління освіти Кропивницької міської ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2930-7404>
e-mail: shkoda44@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (1991–2014 рр.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Серед соціальних інститутів виховання й розвитку підростаючих поколінь особлива роль належить позашкільній освіті, яка завжди відігравала важливу роль у системі освіти учнівської молоді і значною мірою сприяла формуванню її ціннісних, моральних та професійних орієнтацій. Потреба підвищення рівня морального, культурного, духовного, фізичного розвитку дітей та юнацтва висуває нові виклики перед закладами позашкільної освіти, покликаними організувати їхнє змістовне дозвілля та сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості.

В умовах євроінтеграції та створення єдиного освітнього простору, науковці, державні й громадські діячі, педагоги й молодь шукають шляхи, можливості й засоби співробітництва для створення атмосфери взаєморозуміння, взаємоповаги і розвитку різних етнокультур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомий внесок у розробку теоретичної бази позашкільної виховної роботи внесли наукові праці О. Биковської, І. Зяюна, В. Кременя, Б. Кобзаря, Н. Нічкало, О. Плахотнік, В. Якубовського та інших.

Розробці питань теорії позашкільного педагогічного процесу присвячені роботи дослідників О. Кондратюка, Г. Костюка,

В. Паламарчук, О. Савченко, А. Сиротенка.

Проблеми організації організації вільного часу дітей та підлітків, їх дозвілля порушено у дослідженнях М. Арнарського, Л. Балясної, В. Білоконь, В. Бочелюк, Г. Науменко, Р. Харінко, Т. Черніговець та ін.

Мета статті – на основі історико-педагогічного аналізу розкрити особливості науково-методичного забезпечення позашкільної освіти України в історичний період з 1991 по 2014 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан позашкільної освіти України після 1991 р. визначався двома взаємозв'язаними чинниками: перехідним періодом, у якому знаходилося українське суспільство і системною кризою, яка охопила його. І якщо перший чинник спонукав до створення нових форм, методів, то другий, а, насамперед, фінансова скрута, гальмував впровадження нововведень у царині позашкільної освіти.

Україна успадкувала від попередніх часів досить розвинену та широко розгалужену систему освіти, яка за багатьма показниками відповідала рівневі розвинених країн світу. Водночас, залежність позашкільної освіти України від загальносоюзної давала негативні наслідки. Тривалий час наша освіта переважно формувала людину-функціонера, у якої рафінований конформізм і повна залежність від зовнішніх обставин були